VORBIREA DIRECTĂ ÎN TEXTE ROMÂNEŞTI DIN SECOLUL AL XVI-LEA

MARGARETA MANU MAGDA
Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al.Rosetti" al Academiei Române

1. Preliminarii

1.1. Lucrarea se ocupă de indicii gramaticali ai *discursului raportat (DR)* numit *vorbire directă (VD),* discurs care prezintă trăsături pragmalingvistice similare cu cele ale enunțurilor dialogului real (ale discursului direct − DD), în texte românești din secolul al XVI-lea[1]. Concret, vom prezenta unele aspecte privind *relațiile sintactice* existente între elementele constitutive ale diverselor ocurențe de vorbire directă, identificate în materialul investigat. Cercetarea urmărește să studieze sintaxa discursului direct din *perspectivă enunțiativă.*

1.2. Menționăm faptul că, în paginile de față, se pleacă de la următoarele premise generale:

− indicii gramaticali ai discursului raportat[2] nu sunt universali, ci urmează, adesea, coordonatele de variație lingvistică cunoscute (diatopică, diastratică, diafazică) și, în consecință, pot fi diferiți de la o limbă la alta și chiar de la o epocă la alta;

− modul în care raportorul evaluează enunțul citat, pentru a-l integra, generează diferite modalități de raportarea a vorbirii;

− o importanță deosebită, în acest sens, o prezintă coordonatele textului analizat.

2. Aspecte teoretice și metodologice

2.1. *Vorbirea directă* (VD), ca formă a discursului raportat, prezintă, cel mai adesea, două secvențe textuale atribuite la două surse de predicație distincte: una reproduce cuvintele sau gândurile unui locutor originar, a doua asigură inserția acestor cuvinte în masa narativă.

[1] Vezi, în acest sens *Surse*; majoritatea exemplelor au fost extrase din CC2, acest material ilustrând cel mai bine fenomenul investigat. Menționăm faptul că, în prezentarea materialului lingvistic analizat, am păstrat forma exactă din documentul din care acest material a fost preluat.

[2] Reamintim faptul că, în mod prototipic, *discursul raportat (DR)* este discursul care redă (reproduce), într-o manieră exactă sau aproximativă, enunțuri exprimate - oral/scris − (sau gândite) de un locutor în alt moment al vorbirii decât cel prezent; sistemul de reproducere a vorbirii este compus din *discursul citant* (*dialog cadru = DD* – exterior structurii investigate) *– și discursul citat* (*dialog evocat, raportat = DR propriu–zis*), *dependent semantic* de cel dintâi printr-un *cuvânt de declarație* (vezi DȘL: 498); formele fundamentale de discurs raportat sunt: *vorbirea directă (VD) și vorbirea indirectă (VI)* cărora li se adaugă forme mixte: *stilul indirect liber (SIR)* (lit.), *vorbirea directă legată (VDL)* (pop.).

BDD-V1130 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:38 UTC)

Astfel, discursul raportat se defineşte ca punere în relaţie a doi enunţiatori şi a situaţiilor lor de enunţare. Relaţiile dintre cei doi enunţiatori sunt variabile şi se analizează prin confruntarea dintre mărcile enunţiative – sau *subjectivemes*[1] – datorate primului enunţiator şi cele atribuite celui de al doilea.[2]

Graniţa dintre aceste două fragmente discursive reflectă *un spaţiu enunţiativ* care se materializează în *diverse moduri*.

2.2. Modalităţile, selecţionate de autorii enunţurilor pentru a construi o instanţă/ocurenţă a vorbirii directe, influnţează structura sintactică a discursului direct la următoarele nivele:

− al constrângerilor pragmatico-semantice impuse de cotextul care încadrează ocurenţa unui discurs direct dat;

− al compoziţiei segmentului introductor al vorbirii raportate (cuvinte raportate vs. gânduri raportate);

− al ordinii termenilor din cadrul segmentului care contextualizează elementul care anunţă discursul direct;

− al semnelor de punctuaţie care marchează graniţa între aceste două discursuri (unde este cazul).

3. Relaţiile sintactice existente între elementele constitutive ale diverselor ocurenţe de vorbire directă (VD) în texte româneşti din secolul al XVI-lea

Diferitele ocurenţe textuale concrete ale discursului raportat indică faptul că există forme prototipice de realizare şi variante ale acestora (forme hibride, intermediare). În acest sens, vorbirea directă şi vorbirea indirectă nu sunt categorii care prezintă graniţe ferme între ele. Caracteristicile definitorii ale acestora nu sunt condiţii necesare şi suficiente, ci ele sunt prezentate ca valori scalare. Acumularea acestor valori apropie respectivele variante de una sau de alta dintre formele prototipice ale fenomenului.

Discursul raportat poate fi descompus în *trăsături enunţiative, morfo-sitactice şi textuale*, a căror prezenţă şi combinaţie conduce la creearea unor forme care oscilează între reprezentări ale vorbirii directe sau ale vorbirii indirecte.

În continuare, ne vom concetra atenţia asupra modului de integrare a formelor de vorbire directă în texte româneşti vechi de diferite facturi; vom prezenta relaţia dintre enunţul citant şi enunţul citat şi limitele (frontiere lexicale / grafice) ale acestor componente ale discursului raportat în relaţie cu sintaxa generală a enunţului (poziţia segmentului introductor) şi sintaxa internă a enunţului citant (ordinea cuvintelor: SV/VS).

3.1. *Constrângeri semantico-pragmatice impuse de cotextul care încadrează ocurenţa de VD*

3.1.1. Corpusul nostru este compus din *texte scrise*: A. *literare*[3] (*liturgice, traduse* şi *originale* sau *laice, originale* şi *traduse*); B. *neliterare* (*originale* şi *traduse*).

Textele sunt încadrabile în anumite *tipare retorice*, care diferă de la o specie a genului la alta. În raport cu acest factor de variabilitate, diferă şi numărul de ocurenţe şi structura sintactică a vorbirii directe, identificate în respectivele documente.

[1] În terminologia lui Kerbrat-Orecchioni (2002).

[2] Rabatel (2004: 8) utilizează termenul de *inscription énonciative* pentru a desemna fenomenul gradual care „ne se limite pas aux marqueurs personnels et spatio-temporels, mais [qui] intègre toute forme de référence dont l'interprétation n'est plus opérée en fonction des données situationnelles".

[3] Utilizăm termenul „literar" cu sensul de din Gheţie, Mareş (2001: 72) „... *texte literare*, adică acele scrieri prin intermediul cărora se realizează un act de cultură."

BDD-V1130 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:38 UTC)

În toate tipurile de *texte literare* sunt inserate fragmente de vorbire directă, structura acestora fiind diferită în funcție de relațiile interactive existente între enunțiatori:

− *scrierile canonice de lectură bisericească* (*Psaltirile, Palia, Tetraevanghelele, Apostolele*) cuprind două instanțe intratextuale: *apostolul raportor* și *personajele biblice citate prin vorbire directă (divinitatea, apostolii, credincioșii*);

− *scrierile canonice de cult* (*Liturghierul, Molitvenicul, Octoihul, Cartea de cântece, rugăciunile*) cuprind două serii de instanțe discursive: pe de o parte, există credinciosul, cititorul empiric care se roagă unei entități transcendente, Dumnezeu, Sfânta Fecioară sau Sfinții. Pe de altă parte, acestor instanțe extratextuale le corespund instanțele intratextuale desemnate pronominal prin persoanele întâi („eu, păcătosul") şi a doua („Tu, Doamne", „Tu, Preacurată Maică", „Tu, Sfântă Paraschiva") [1];

− *texte liturgice originale de exegeză și edificare morală, de drept ecleziastic* (*literatura omiletică și polemică*), cu un vădit caracter explicativ și argumentativ, cuprind două serii de instanțe discursive: una extratextuală, reprezentată de predicatorul care se adresează credincioșilor în mod direct, și una intratextuală constând din inserții ale unor citate din Cărțile Sfinte sau rugăciuni în textele explicative (învățături) (vz. Coresi *Tâlcul evangheliilor*, în CLRV, sau Coresi, *Evanghelie cu învățătură* în CC[2]).

− *textele laice literare originale* (Cărțile populare vz. *Floarea darurilor* în CLRV), puternic influențate de cele religioase, inserează foarte frecvent vorbire directă, apropiindu-se, prin strctura respectivelor inserții, și de vorbirea populară.

Textele neliterare (vz. DÎ) nu cuprind aproape deloc discurs raportat în stil direct, cu excepția a două cazuri (dintre care, al doilea este un citat din Sfânta Scriptură):

(1) *...voi aveți cuvânt a-i darea răspunsu de* ***veț zice: „Adevăr, făcut-am tocmeală, ce DOMNeata ai trimes credincios măriii tale de credință şi cu această poruncă şi făgăduială a împărățiii tale;...".***(DÎ, Scrisoare XXXI *Transilvania, 26 ianuarie 1600: 21)

(2) ***Că zice svânta scriptură:*** *Blaže(n) mu(ž), adecă* ***„Ferice de bărbatul ce nu mearge spre sfatul necuraților şi pre calea păcătoşilor nu [stă] şi spre scaunele pierzătorilor nu şeade....".*** (DÎ, Însemnare LIX** Galați, 1570-1571: 39)

3.2. *Compoziția segmentului introductiv al vorbirii raportate (cuvinte raportate vs gânduri raportate)*

Ne vom concetra atenția, în continuare, asupra secvențelor introductive[2] pentru că acestea reprezintă punctele strategice de întâlnire ale vocilor enunțiatoare. Secvențele discursive în discuție au ca funcție introducerea discursului secund. Termenul „introductiv" se referă la funcția de integrare textuală și nu la poziția sintactică pe care acestea o ocupă.

În limba română standard, discursul secund poate fi introdus de către *un verb, un substantiv, un enunț eliptic* sau *un element nonverbal*.[3]

Din inventarul de elemente introductive ale vorbirii directe, cunoscute pentru limba română, textele vechi selecționează un număr relativ redus de forme.

---

[1] Pentru tratarea acestei probleme cf. Moisuc (2009).

[2] Numite în fr. „discours introducteur", „séquence introductrice", în germ. „Redeeinleitung", „Redekennzeichnung" sau „Redeankündigung".

[3] Circumstanțele enunțării sunt redate, în stilul colocvial şi popular, prin mijloace specifice discursului oral (în funcție de tipul de raport care se urmărește a fi relevat): utilizarea de *repetiții, coordonarea alternativă, deictice textuale* (*adverbe deictice, conectori interfrastici, interjecții*).

BDD-V1130 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:38 UTC)

În ciuda faptului că, din punct de vedere semantic, discursul direct poate fi asimilat cu o componentă a frazei, el prezintă o „ruptură sintactică" (se ştie că, în limba română, vorbirea directă este tratată ca o componentă independentă din punctul de vedere al subordonării sintactice) datorată „eterogenității compoziționale"[1] (cumulează enunțuri incomplete, exclamații, onomatopee, enunțuri agramaticale sau chiar enunțuri într-o limbă străină).

Analiza diverselor tipuri de texte, investigate de noi, relevă următoarele:

3.2.1. Formula introductivă dominantă, este cea prototipică, concretizată, în esență, prin verbele *dicendi a zice*, cu varianta veche și dialectală, *a grăi.*

Verbele introductive aparțin discursului citant inițiat de primul enunțiator care, în funcție de selecția operată, își poate grada intervenția. În acest sens, alegerea verbelor cu sens neutral (care, față de orice alt verb introductiv, semnalează numai actul locuționar, fără să-l caracterizeze) pare să reducă subiectivitatea respectivului enunțiator și, în consecință, să limiteze imixtiunea acestuia în discursul raportat.

(1) *Ei **ziseră** lui: „Dă noao, unul de-a dereapta ta, şi unul de-a stânga ta să şedem întru slava ta!" E Isus **zise** lor: „Nu ştiţi ce cereţi voi." [...] Ei **ziseră** lui: „Putea-văm!". Isus **zise** lor: „Păharul amu ce eu am a bea, bea-l-veți, şi cu botejunea ce eu m-am botezat, botezatu-v-ați".* (CC2: 88)

Tiparul introductiv al vorbirii directe, care utilizează verbele canonice ca pe niște *simple mărci*, este atât de răspândit în textele religioase de lectură bisericească și cult, încât acestea sunt, foarte frecvent dublate de *forme tautologice* menite să nuanțeze poziția locutorului în raport cu faptele relatate, specificând natura discursului:

(4) *Ucenicii lui **întrebară** el, usebi, **grăind:** „Căce noi nu putum goni el?" Şi **zise** lor:„Aceasta rudă cu nemică nu poate ieşi, numai cu rugăciunea şi cu postul".* (CC2: 83)

(5) *El **răspunse, zise**: „Părinte, iată câți ani lucrai ție şi nemică zisa ta călcai şi mie nece dinioară-mi dedeşi un ied de cu soții miei să mă veselesc; e când fiiul tău acesta de la curvie vine, junghiaşi lui vițelul hrănit".* (CC2.: 356)

Dintre verbele declarative primare, care adaugă un sens suplimentar sensului „dicendi" , singurul utilizat cu frecvență relativ mare în textele religioase este *a striga* (de exemplu, acesta apare în *Evanghelia pentru învățătură* de 97 de ori):

(6) *Şi **strigă** cu glas mare **şi zise**: „Blagoslovită tu întru muieri, şi blagoslovit plodul mațelor tale!* (CC2: 550)

(7) *Și atunce **va striga** cătră ei: „Veniți, blagosloviții de PARINTEle mieu, de moşteniți ce e gătit voao împărăție, den începutul lumiei"* (CC2: 31)

(8) *Și ieşiră în timpinatul lui, şi **striga**: „Osana, blagaslovit, vine în numele DOMnului, împăratul izraililor!"* (CC2: 107)

Numărul formelor verbale introductive, care trimit, prin sensul lor, la *tipul de act verbal* îndeplinit prin intermediul enunțului citat, sunt rare:

[1] Pentru tratarea problemei *eterogenității lingvistice,* cf. Authier-Revuz (1982; 1995).

BDD-V1130 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:38 UTC)

(9) a. *Şi **jură** ei: „Ce veri ceare, da-ţ-voiu, şi de jumătate de împărăţiia mea”*. (CC2: 606)

b. *De aceasta şi evanghelist Ioan **mărturiseaşte** grăind că „leagea lu Moisi dată fu, iară dulceaţa şi adevărul Isus HRISTos fu”*. (CC2: II)

c. *E fariseiul sta aşa, întru elu şi **se ruga:** „DOAMne, laudă Ţie dau, că nu sântu ca alalţi oameni, răpitori, nederepţi, curvari sau ca cest mitari.* (CC2: 1)

3.2.2. În anumite situaţii, organizarea secvenţelor introductive ale vorbirii directe şi registrele sociolingvistice pe care acestea le reprezintă reflectă ierarhia dintre enunţiatori. Este cazul *scrierilor canonice de cult* (*Liturghierul, Molitvenicul, Octoihul, Cartea de cântece, rugăciunile*) care, având funcţia de a prezenta „rânduiala slujbelor la vecernie, utrenie şi la cele trei liturghii ortodoxe, precum şi rânduiala împărtăşirii şi a formulelor otpusturilor de peste an, rugăciuni pentru diferite trebuinţe din viaţa omului şi sinaxarul (calendarul).”[1] se bazează pe elemente pragmatice constitutive *de tip directiv*. La nivel gramatical, fenomenul este reprezentat de utilizarea cu mare frecvenţă a *conjunctivului hortativ:*

(10) *... sfânta întru eluş **să se roage**: „Doamne, curăţeaşte-mă, greşitul.” **Să grăiască** către popa:„Ia, despuietoare”. Şi popa să ia aerul să-l puie în cel umăr stâng al diaconului, **grăiască**: „Rădicaţi mâinile voastre în sfinţie şi blagosloviţi Domnul”... Diaconul să plece capul său, către popa **grăiască:**„Duhul sfânt veni-va spre tine şi tăria susuluiumbri-te-va.” Şi iară diaconul / **grăiască** / cătră popa: „Pomeneşte-mă, despuietoare sfinte.”Şi popa **să zică**:„Pomenească-te Domnul Dumnezeu în părăţia Lui.”* (*Liturghier*, Braşov 1570, CLRV: 98−99)

3.2.3. Un alt procedeu de organizare a enunţurilor introductive ale vorbirii directe, utilizat în *scrierile canonice de cult*, despre care vorbeam mai sus, este acela în care respectivul segment conţine *expresii citante eliptice* (în care sensul declarativ este transferat altor părţi de vorbire decât verbe: de exemplu *substantive*).

În unele texte din această categorie este observată tendinţa de *marcare abruptă* a rupturii enunţiative dintre discursul citant şi cel citat; joncţiunea dintre subiectul care narează şi subiectul citat poate fi asigurată de o declaraţie de tip *didascalia* (mijloc utilizat în reprezentarea dramatică a enunţurilor), a cărei semnificaţie enunţiativă nu este asimilabilă cu o poziţie subiectivă a naratorului.

(11) ***Întrebare**: Creştin eşti? **Răspuns:** Creştin. **Întrebare**: Care e omul creştin? **Răspuns:** Omul creştin iaste acela om cine creade iertăciunea păcatelor de la Tatăl Sfânt Dumnezeu...* (*Întrebare Creştinească*, Braşov 1560, CLRV: 72−73)

3.2.4. Textele liturgice de *tip argumentativ* prezintă o sintaxă a elementelor introductive ale vorbirii directe mult mai complexă decât textele enumerate anterior, bazată pe variaţia componentelor şi pe aglomerarea lor în context, în pozitii de *coordonare juxtapusă* sau *disjunctivă.*

Literatura omiletică şi polemică utilizează o serie de *modalităţi specifice de distanţare şi/ sau de identificare* a enunţiatorului în raport cu discursul citat, modalităţi care îl aduc în prim-plan pe vorbitorul originar şi subliniază valenţele subiective ale acestuia.

[1] Stoian (1994, s.v.).

BDD-V1130 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:38 UTC)

Forma de prezentare a textelor o constituie *predica expozitorie* (sau, *expoziția Scripturii*).[1] Prin acest fel de predicare se urmărește expunerea sensului original al textului biblic, aflat în mintea autorului sub inspirația Duhului Sfânt. Acest fapt îl califică pe predicator să declare „*Așa* vorbește Domnul!".

Cea mai simplă dintre modalitățile, la care ne referim, este utilizarea, alături de verbul de declarație, a elementului introductiv adverbial *astfel / așa.* Acest element furnizează imaginea enunțiatorului-sursă, reducându-i intervenția la conținutul propozițional prin opacizarea caracteristicilor situației de comunicare.[2]

(12) ***aşa - grăiia*** *lu HRISTos: „Milosârd eşti tu, DOAMne, n-are a fi ție aceasta".* (CC2: 64)
(13) *Că* ***aşa zice HRISTos****: „Cine va vrea, să vie după mine!".* (CC2: 2)
De Pătru şi de Iacov şi de Ioan ***grăiaşte aşa: că*** *„n-au a muri",* ***zice****, „până voiu arăta lor preaobrajeniia, ca să vază cu ce slavă voiu să viiu la a dooa venire".* (CC2: 65)
(14) *Şi şi Ieremiia* ***iară grăiaşte aşa:*** *„O vai de voi, păstorilor, carii pierdeți şi risipiți oile turmei meale!".* (CC2: 544)
(15) *Iară ca să nu aibă a le se părea că ca un om aşa ştiia, pentru aceaia* ***grăiia aşa:*** *„Că mă ştie PARINTEle şi eu ştiu pre PARINTEle."* (CC2: 547)

După cum este firesc, textele în discuție, având un puternic caracter informativ, înregistrează numeroase *evidențiale citaționale*[3]:

(16) *Şi moartea încă să nu o socoteşti, nici să te nădăjduieşti ceştii lumi, ce,* ***cum zice apostolul****, „să fim morți păcatului şi să fim vii lu HRISTos".* (CC2: 67)
(17) *Şi toate gândurile nedereapte de la inemă să le lepădăm,* ***cum zice HRISTos****: „Să spălăm sticla şi blidul den lăuntru întâi"****(ce se zice****, de toate necurățiile întâi den lăuntru să ne curățim).* (CC2: 117)
(18) *Şi cineş cu tăriia trupului să ne închipuim,* ***cum zice****:„Să se leapede de sineş, şi să ia crucea şi pre urma mea să meargă!".* (CC2: 66)
(19) *Şi aşa iaste* ***cum şi înseş evangheliei cuvinte arată astăzi grăind aşa****: (...).* (CC2: 503)
(20) *Că întru minte-ş vine cel fecior curvariu, întoarse-se,* ***după cum egrăit****: „Întoarce-te, sufletul mieu, întru răpausul tău!" (că rapausul sufletului viața şi spăsenie iaste).* (CC2: 19)
(21) ***Cum zice şi David****: "DuMnezeu sparge sfeaturile limbilor şi leapădă cugetele oamenilor". Şi* ***iară zice:*** *„Făcut-ai tu unul inimile lor!" Alt proroc zice: „Tu ştii inimile singur". Şi* ***iară zice****: „Omul caută în față, DuMnezeu într-înimă".* ***Şi iară zice David proroc****:„… ".* (CC2: 58)
(22) *Nu aşteptă să ia cuvintele de ispovedanie lui, ce feace* ***după cuvântul ce grăise, că*** *„mai nainte", zice, „de ce mă veri chema, zic: Adecă, eu".* (CC2: 20)

[1] Pentru tratarea acestei probleme, cf. Pildele lui Isus - AllAboutJesusChrist.org www.allaboutjesuschrist.org/romanian/pildele-lui-isus.htm

[2] În limba română, *astfel / așa* apare doar în poziție de *antepunere cataforică* față de enunțul citat, spre deosebire, de exemplu, de germanul *so* care, în mod prototipic, apare intercalat sau postpus enunțului citat Vezi, în acest sens, Pernot (2007: 130).

[3] De exemplu, *cum zice* apare de 22 de ori în CC2.

BDD-V1130 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:38 UTC)

(23) *Apostol Iacov, **întru a săborului a sa carte, aşa grăiaşte, că** „cum iaste trupul fără suflet mort, aşa şi credinţa fără de lucru moartă iaste”.* (CC2: IV)
(24) ***Cum iaste scris că** „cine va semănă cu lacrămi, cu veselie secera-va”.* (CC2: 77)

Prin utilizarea *condiționalului,* ca mod verbal de raportare (foarte rar), subiectivitatea se manifestă ca refuz al raportorului de a-și asuma în vreun fel cuvintele raportate.

(25) ***Că** de nu **se vrea fi făgăduitu-se** DOMnul, **că vrea fi zis că:** „te du, că e vindecat feciorul tău", n-am fi ştiut credinţa sutaşului.* (CC2: 248)

Un caz special de vorbire directă îl reprezintă formele de *discurs*, introduse prin *conectori transfrastici* (incluzând cuvinte sau grupuri de cuvinte, eterogene ca încadrare gramaticală, în general *neintegrate sintactic şi semantic*, dar *integrate discursiv*) care participă la adecvarea globală a enunțului, având funcția de *structurare a interacțiunii*. De exemplu: *că, şi, şi iară* (în construcții eliptice).

(26) ***Că** „cereaţi amu”, **zice,** „şi nu veţi priimi, derep ce că rău cereaţi”. **Şi iară**: „Cereaţi şi da-se-va voao; căutaţi, şi veţi afla; bateţi, şi deşchide-se-va voao".* (CC2: 246)
(27) ***Că** pentru credinţă strămoşu-nostru, patriarhul Avraam, dereptă-se, **cumu se grăiaşte că**: „Crezu Avraam lu DuMnezeu şi se socoti lui în dereptate”.* (CC2: 245)
(28) ***Iară** cătră dumnezeiasca şi a sufleteştiei cu leane şi fără de grije întorcu-se, neascultând apostolul ce **grăiaşte, unde zice că**:„tot curvariul sau necuratul sau camatnicul nu vor avea parte împărăţiia ceriului”. „**Că** strânge-vor”, **zice**, „sufletul tău”, derep ce amu că sufletele păcătoşilor îngerii ceia iuţii şi înfricoşaţii cu arme ascuţite scotu-le”.* (CC2: 451)
(29) *Derept aceaia amu **într-acela chip zise că** „cum Moisi şarpele rădică” **şi alalte.*** (CC2: 519)
(30) ***Că** necurat amu, **zice,** „iaste înaintea lu DuMnezeu tot măreţul cu inima”* (CC2: 3)
(31) ***Cum şi apostol Pavel**, la începutul cărţiei lui cătră ovreai, **scrie**: „Cu multă cinste şi în multe chipuri celora de demult părinţilor grăit-au pre proroci, [...]”. **De aceasta şi evanghelist Ioan mărturiseaşte grăind că** „leagea lu Moisi dată fu, iară dulceaţa şi adevărul Isus HRISTos fu”.* (CC2: II)
(32) *Şi nu te leni de a ta spăsenie, **că scris iaste**: „Veniţi carei v-aţi însetoşat la această apă limpede şi spăsitoare, şi împleţi şi beaţi de vă veseliţi, şi de nevoia seateei voastre stâmpăraţi-vă! **Că** „cine va bea dentru această apă învăţăturiei de suflet n-are a se însetoşa în veaci, ce râuri den inima lui cură-vor ape vii!”.* (CC2: VI)

3.3. *Poziția elementului de declarație în cadrul enunțului introductiv al VD*

Poziția sintactică a elementului de declarație, în cadrul enunțului introductiv al vorbirii directe, este condiționată de situația de discurs (implicând atât contextul extralingvistic cât și pe cel intralingvistic).

Limba română standard înregistrează cuvintele de declarație și substitutele lor *înaintea, în interiorul cuvintelor reproduse (intercalate, incidente)* sau *după cuvintele reproduse.*

Textele vechi consultate preferă net tiparul cu elementul introductor al vorbirii directe în *poziție inițială*. În *scrierile canonice de cult* nu am înregistrat alte forme.

BDD-V1130 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:38 UTC)

Situația este oarecum diferită în *literatura omiletică și polemică*, categorie care prezintă o sintaxă mai complicată, justificată de traseele argumentative ale discursului și unde se înregistrează și elemente introductive *în poziție incidentă sau postpusă* vorbirii directe. Exemplele de acest tip sunt, totuși, puțin numeroase:

(34) *Că, „de aceaia vor cunoaşte”,* ***zice****, „că ai miei ucenici sânteți, de veți avea dragoste unul cătră alalt”.* (CC2: 33)
(35) *Că „cunoscui",* ***zice****, „ale saleş şi cunoscut sânt de ale mealeş”,* ***după cuvinte ce le-au grăit****, că cunoaşte DOMnul carei sânt ai lui şi nu împinge oamenii săi ceia ce-i preaştie.* (CC2: 546)
(36) *Iară „unul adeverit DuMnezeu”,* ***zic****, PARINTEle* ***grăiaşte****.* (CC2: 202)
(37) *Aducându-ş ei aminte* ***de cuvântul lu Moisi****,* ***unde zice****: „Cine va grăi hulă spre DuMnezeu, să-l omoară!”* ***scrie****.* (CC2: 58)

Ordinea cuvintelor în aceste ultime cazuri este, în loc de SV – VS.

De asemenea, nu putem să nu menționăm situația, înregistrată în toate textele vechi, dar în special în cărțile populare, cu un limbaj mai apropiat de comunicarea orală, aceea a repetării alternative, foarte frecvente a formei introductive canonice *zise*:

(38) *Aristotel* ***zise****: „Cine iubeşte pre adevărul, adevăru lui agiută întru toate lucrurile câte înceape să facă.”. Isus cuvântul adeverit, Sirah* ***dzise****: „Nu-l lua întru necredință oare derept ce lucru.”* ***Şi iarăş****: „Cine va grăi derept nu se va munci, iară cine grăiaşte menciuni, mare trudă are.” Caton* ***dzise****:„Un lucru ce-ț făgăduiaşte un om nu făgădui tu altuia ce tu încă n-ai luat.” Styi Avgustin* ***zisă****:„De multe ori iaste glasul nărodului ca glasul prorociei.”* (*Floarea Darurilor* în CLRV: 138)

4. Considerații finale

4.1 Analiza, efectuată în paginile precedente, pune în evidență faptul că, în limba veche, sunt utilizate principalele forme cunoscute de relatare a vorbirii cuiva (DR): *vorbirea directă* (VD) și *vorbirea indirectă* (VI). Față de limba actuală, în care diversele modalități mixte (SIL și VDL) sunt bine delimitate, textele vechi prezintă *forme incipiente* ale acestora.

4.2 De asemenea, apar diferențe datorate:

− constrângerilor semantico-pragmatice, impuse de *tipul de text*, care încadrează ocurența de discurs raportat (vz. *strategiile comunicative* utilizate în respectivele texte);

− compoziției segmentului introductiv al discursului raportat (vz. tipurile de *elemente dicendi* și regimul lor);

− dublei exprimări a verbelor dicendi (vz. *forme tautologice ale verbelor dicendi*);

− poziției elementului de declarație în cadrul enunțului introductiv al discursului raportat (vz. preferința pentru *antepunerea elementului dicendi* în limba veche).

4.3. În raport cu tiparele retorice specifice diferitelor texte, diferă și numărul de ocurențe și structura sintactică a vorbirii directe din respectivele documente. Vorbirea directă este identificată în: *scrieri religioase (de lectură și cult*), în *textele laice originale literare* (vz. cărțile populare) care inserează foarte frecvent vorbire directă, apropiindu-se, prin structura respectivelor inserții de vorbirea populară (cu repetarea alternativă, foarte frecventă, a formei introductive canonice *(a) zice*).

BDD-V1130 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:38 UTC)

Textele neliterare (vz. DÎ), conținând comunicări din sfera relațiilor economice, juridice, diplomatice, se caracterizează prin ton neutru, impersonal și nu cuprind aproape deloc discurs raportat în stil direct; formele de redare a vorbirii cuiva se prezintă ca procedee din *categoria genericității, a pasivului* și *a impersonalului.*

4.4. Din inventarul de elemente introductive ale vorbirii directe, cunoscute pentru limba română, textele vechi selecționează un număr relativ redus de elemente:

− formula introductivă dominantă, este cea prototipică, concretizată, în esență, prin verbele dicendi *a zice*, cu varianta veche și dialectală *a grăi,* foarte frecvent dublate de *forme tautologice* menite să nuanțeze poziția locutorului în raport cu faptele relatate, specificând natura discursului;

− numărul formelor verbale introductive care trimit, prin sensul lor, la *tipul de act verbal* îndeplinit prin intermediul enunțului citat sunt rare.

4.5. Textele liturgice de *tip argumentativ* prezintă o sintaxă a elementelor introductive a vorbirii directe mult mai complexă, bazată pe variația componentelor și pe aglomerarea lor în context, în pozitii de *coordonare juxtapusă* sau *disjunctivă;*

− după cum este firesc, în textele în discuție, care au un puternic caracter informativ, sunt înregistrate numeroase *evidențiale citaționale* precum și *conectori transfrastici* cu funcția de *structurare a interacțiunii* (vz. *că, și, și iară,* în construcții eliptice).

SURSE

CLRV = Al. Mareș (ed. coord.), 1994, *Crestomația limbii române vechi*, I, Bucureşti, Editura Academiei Române.

CC_2 = Diaconul Coresi, popa Iane, popa Mihai, [1581], *Evanghelia cu învățătură,* Braşov, publicată de Sextil Puşcariu, Alexie Procopovici, 1914. Bucureşti, Socec.

DÎ = *Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea*, Text stabilit şi indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniță, Alexandru Mareș şi Alexandra Roman-Moraru, 1979, Introducere de Alexandru Mareș, Bucureşti, Editura Academiei.

DŞL 1997 = Bidu-Vrănceanu *et al*., *Dicționar general de ştiințe. Ştiințe ale limbii*, Bucureşti, Editura Ştiințifică.

BIBLIOGRAFIE

Authier-Revuz, Jacqueline,1982, *Hétérogénéité montrée et hétérogénéité constitutive, éléments pour une approche de l'autre dans le discours*, în ***DRLAV*** [Documentation et recherche en linguistique allemande contemporaine, Vincennes], *Revue de Linguistique*, 26, p. 91–151.

Authier-Revuz, Jacqueline,1995, *Ces mots qui ne vont pas de soi. Boucles réfléxives et non coïncidences du dire*, vol. I-II, Collection „Sciences du langage", Paris, Larousse.

Gheție, Ion, Alexandru Mareș, 2001, *De când se scrie românește?,* Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.

Kerbrat-Orecchioni, Catherine, 2002/1999, *L'énonciation. De la subjectivité dans le langage*, Paris, Colin.

Moisuc, Ilie, 2009, „Acatistul – structuri stilistico-poetice. Rugăciunea şi întîlnirea în interval" în Conferința Națională „Text şi discurs religios...", www.cntdr.ro/volumul1

Pernot, Caroline, 2007, Die Rededarstellung im Deutschen und im Französischen: eine kontrastive und übersetzungswissenschaftliche Untersuchung, Thèse en cotutelle présentée en vue de l'obtention du Doctorat en Etudes Germaniques (arrêté du 7 août 2006).

BDD-V1130 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:38 UTC)

Rabatel, Alain, 2004, „L'effacement énonciatif dans les discours rapportés et ses effets pragmatiques", *Langages*, nr. 156, p. 3–17.
Stoian, Ion M., 1994, *Dicționar religios*, Editura Garamond, http://dexonline.ro/surse

DIRECT SPEECH IN ROMANIAN TEXTS FROM THE 16TH CENTURY

(*Abstract*)

The paper aims to identify the *the grammatical indices* of the *reported speech* (RS) called *direct speech* (DS), a discourse which reveals similar pragmalinguistic features to those assigned to the utterances belonging to the real dialogue (to the direct discourse, DD), in the sixteenth century Romanian texts. The author examines the syntax of the direct discourse from the perspective of *enunciation*. The theoretical support is *discourse analysis* and *functional grammar*. There are presented some aspects regarding the *syntactic relations* between the constitutive elements of various realizations of direct speech (DS), identified in the analysed material. Specifically, the paper concentrates on the way in which the forms of DS are integrated into old Romanian texts of different types: the relation between the quoting statement and the limits (lexical / graphic boundaries) of these components of DS placed in relation to general syntax of the statement (the position of the introductory element) and the internal syntax of the quoting statement (word order SV/ VS).

BDD-V1130 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:38 UTC)